

Emil, Ferhat

Working Paper

2002 Yılı Programı: Koşullar ve Beklentiler

Discussion Paper, No. 2012/21

Provided in Cooperation with:

Turkish Economic Association, Ankara

Suggested Citation: Emil, Ferhat (2012) : 2002 Yılı Programı: Koşullar ve Beklentiler, Discussion Paper, No. 2012/21, Turkish Economic Association, Ankara

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/81641>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

TÜRKİYE EKONOMİ KURUMU

TARTIŞMA METNİ 2012/21

[http ://www.tek.org.tr](http://www.tek.org.tr)

2002 YILI PROGRAMI : KOŞULLAR ve BEKLENTİLER

Ferhat Emil

Bu çalışma "AVRUPA BİRLİĞİNE GİRİŞ SÜRECİNDE BALKANLARLA İLİŞKİLER ve TÜRKİYE EKONOMİSİ, başlığı ile Doç. Dr. Ömer Faruk ÇOLAK editörlüğünde hazırlanan ve 2003 yılında TEK yayını olarak basılan kitapta yer almaktadır.

Mayıs, 2012

2002 YILI PROGRAMI: KOŞULLAR VE BEKLENTİLER

*Ferhat EMİL**

I. GİRİŞ

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren hatta kökleri çok daha önceye giden yüksek kronik enflasyon ve dengesiz büyümenin etkisi altında kalmıştır. Enflasyon paramın satın alma gücünü düşürmüş, ekonomik ve sosyal hayatta belirsizliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yüksek bütçe açıklarının finansmanı nedeniyle reel faizler yükselmiş ve sıklıkla kullanılmaya başlanan iç borçlanma sonucunda iç borç yükü sürdürülemez noktalara ulaşmıştır. Bütün bu sorunların birikiminin bir sonucu olarak, 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sağlayabilmek için çok kapsamlı bir program uygulanmasını zorunlu kılmıştır.

2000 yılında uygulamaya konulan ekonomik program Türkiye ekonomisindeki sorunlarla ilgili olarak yukarıdaki vizyona ulaşılmasında kalıcı sonuçlar yaratacak bir mücadeleyi hedeflemiştir. Kamunun tasarruf eğilimini artırarak kamu açıklarını ve kamu borç yükünü taşınabilir bir noktaya çekmek ve yapısal reformlarla ekonomide kamunun işlevini verimlilik ilkeleri gereğince olması gereken yere ve büyüklüğe getirmek programın en önemli mihenk taşlarını oluşturmuştur. Program pek çok alanda başarılı olmasına rağmen, yurtdışı tasarrufların yeterince artmaması, enflasyonda istenilen hızda bir gerileme yaşanmaması, yapısal reformlarda arzulanan hızın sağlanamaması ve bankacılık sisteminde yaşanan sorunların bir sonucu olarak ortaya çıkan gelişmeler sonucunda bu programın kur çıpasına dayalı kısmı terk edilmek durumunda kalmıştır.

* *Hazine Müsteşar Yardımcısı.*

GÜÇLÜ EKONOMİYE GEÇİŞ PROGRAMI

Programın İki Temel Amacı:

- Krizlerle mücadele ve ekonominin şoklara karşı daha dayanıklı hale getirilmesi
 - Dalgalı kur rejimi
 - Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması
 - Kamu mali disiplininin sağlanması
- Enflasyonu düşürerek kalıcı büyüme sağlanması
 - Nihai amaç enflasyon hedeflemesi olan bir para politikası
 - Kamuda verimliliğin artırılması
 - Mali sistemin yeniden yapılandırılması
 - Özel sektörün piyasadaki rolünün artırılması

Dalgalı kur rejimine geçişle yeni bir boyut kazanan program ile istikrar çabaları sürdürülmüş ve IMF ile yeni bir stand-by düzenlemesi çerçevesinde yenileştirilmiş ve pek çok açıdan güçlendirilmiş bir program uygulamaya konulmuştur. Bir önceki programda olduğu gibi 2002 yılında başlayıp 2004 yılına kadar sürecek olan bu programın da hedefi kamu açıklarını sürdürülebilir bir noktaya çekmek, enflasyonu düşürmek ve kalıcı bir büyüme patikası yakalamaktır. Yapısal reformlar da, kamu maliyesi ve para programları ile birlikte Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın üç temel unsurundan biridir.

II. İSTİKRAR PROGRAMI ve AB'YE UYUM

Yapısal reform fikrinin arkasında büyümenin sürdürülebilirliği ve üretim faktörlerinin verimliliğinin artırılması amacı yatmaktadır. Piyasa kurallarına dayalı ve rekabete açık bir üretim süreci oluşturulduğu takdirde, ekonomimizin gelişimi önünde uzun yıllardır büyük bir engel oluşturan enflasyon sorunundan da kurtulmuş olunacaktır. Kamu mali disiplininin sağlanması ile bu sürece ivme verilecek olup, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme için gerekli olan makroekonomik istikrar da sağlanmış olacaktır. Yapısal reformlar, globalleşen dünya ekonomisinde gelişmiş ve çağdaş ekonomilerin izlediği ve izlemekte olduğu yola paralel bir yapı arz etmektedir.

Yine gelişmiş ve hızla gelişmekte olan ekonomileri bünyesinde toplayan Avrupa Birliği'ne tam adaylık süreci içerisinde bulunan ülkemizin bu amacının gerçekleştirilmesi için uyması gereken Maastricht Kriterleri'nin

ekonomi ile ilgili bölümleri de böyle bir ekonomik yapılanmayı öngörmektedir.

Avrupa Birliği Kriterleri

- ✓ Merkez Bankalarının bağımsız olması
- ✓ Her üye ülkenin yıllık ortalama enflasyon oranının, fiyat artışı en düşük üç üye devletin yıllık enflasyon oranı ortalamasını 1,5 puandan fazla geçmemesi (AB ülkeleri Ağustos 2002 yıllık enflasyonu yüzde 1,9)
- ✓ Üye ülke devlet borçlarının GSYİH'ya oranının %60'ı geçmemesi (AB ülkeleri 2001 yılı kamu borç stoku GSMH'ya oran olarak %63)
- ✓ Üye ülke kamu kesimi açığının GSYİH'ya oranının %3'ü geçmemesi (AB ülkeleri 2001 yılı kamu açığı GSMH'ya oran olarak %0,6)
- ✓ Üye ülke uzun vadeli faiz oranlarının 12 aylık dönem itibarıyla, fiyat istikrarı konusunda en iyi performans gösteren 3 ülkenin faiz oranını 2 puandan fazla aşmaması

Tablo 1: Temel Makroekonomik Göstergeler

	2000	2001	2002T	2003T
Büyüme (%)	6,3	-9,4	3,0	5,0
GSMH Deflasyonu (%)	50,9	57,8	46,6	26,2
TEFE (12 aylık değişim %)	32,7	88,6	31,0	16,2
TÜFE (12 aylık değişim %)	39,0	68,5	35,0	20,0
(GSMHya oran)				
Kosolide Bütçe Faiz Dışı Dengesi	4,2	5,0	5,4	5,6
Kamu Kesimi Faiz Dışı Dengesi	2,3	5,9	6,5	6,5
Kamu Kesimi Borçlanma Gereği	19,6	21,2	11,4	9,8
Kosolide Kamu Sektörü Net Borcu	59	92	81	77,9
(Milyar ABD Doları)				
Cari İşlemler Dengesi	-9,8	3,3	-1,4	-1,8
İhracat	31,7	35,1	37,4	41,1
İthalat	-54,1	-40,2	-44,1	-49,2
Turizm Gelirleri	7,6	8,1	7,5	8,1

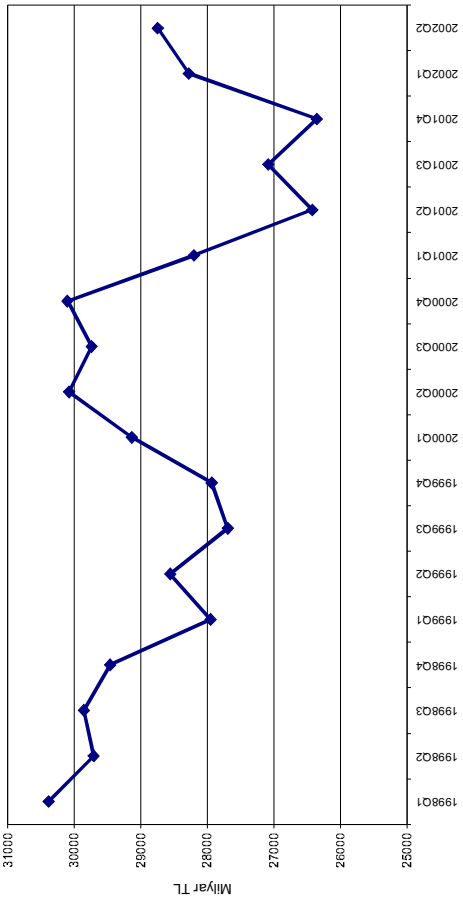
III. Programın Uygulama Sonuçları

Programın uygulama sonuçlarını değerlendirmeye yönelik olarak reel sektör, ödemeler dengesi ve fiyatlar genel seviyesi ile kamu maliyesi alanları başta olmak üzere şu tespitleri yapmak mümkündür:

A. Reel Sektör

Ekonomik aktiviteye ilişkin son veriler ekonomik istikrarın sağlanmasına yönelik çabaların olumlu sonuçlarının yavaş yavaş görülmeye başladığını göstermektedir. Böylece programın başlangıcında 2002 yılı sonunda yüzde 3 oranındaki büyüme oranına ulaşamayacağı tartışmaları da giderek etkisini kaybetmiştir.

**Grafik 1: Reel Gayri Safi Milli Hasıla
(1987 Fiyatlarıyla, Mevsimsel etkilerden arındırılmış değerleri)**

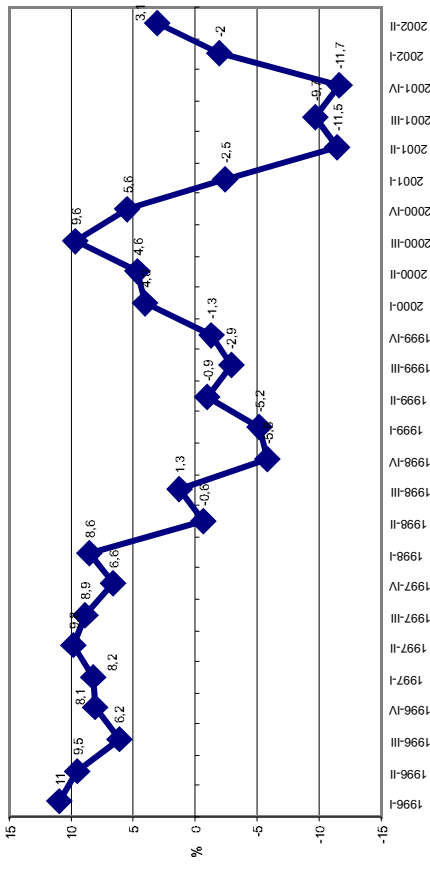

Bilindiği gibi 2001 yılında gelirlerin reel olarak düşmesi, belirsizliğin artması ile yaşanan güven kaybı ve faizlerin yükselmesi, tüketim ve yatırım kararlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda Türkiye ekonomisi 2001 yılında yüzde 9,4 oranında önemli bir ekonomik daralma yaşamıştır. Türkiye ekonomisi geçen yılki ciddi daralmanın ardından bu yıl yeniden büyüme ortamına girmiştir. Yılın ilk altı ayında GSMH ve GSYİH bir önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 4,7 ve yüzde 5,2 oranlarında büyümüştür. Reel gayri safi milli hasılının mevsimsel etkilerden arındırılmış değerleri de ekonomide canlanmanın, yukarıya doğru dönüşün başladığını göstermektedir.

Bu dönemde dış talebin canlı seyretmesi ve erimiş olan stokların yenilenmeye başlaması üretim artışında etkili olmuştur. 2002 yılının ikinci çeyreğinden tüketim ve özel sektör yatırımlarında bir önceki yılın aynı dönemine göre gerçekleşen artışlar, iç talepte uzun süredir yaşanan durgunluğun da görece olarak sona erdiğini göstermektedir.

2002 yılının ikinci çeyreğinde, milli gelir hesaplarında dikkati çeken önemli gelişmelerden biri, kriz sonrası dönemde ilk kez özel tüketim talebinde çok aşırı olmayan ama pozitif büyüme gerçekleşmesi olmuştur.

Grafik 2: Özel Nihai Tüketim Harcamaları
(Bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde değişim)

Nitekim, özel tüketim harcamaları yılın ikinci çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 3,1 oranında büyürken, ilk altı aydaki artış oranı yüzde 0,5 olarak gerçekleşmiştir. Özel tüketim harcamalarındaki bu artış net iç talepte görülen artışın önemli bir bileşeni olmuştur. Özel tüketim harcamalarında görülen bu artışta kapasite kullanımında görülen artışın istihdam ve reel gelirler üzerinde yarattığı olumlu etki en önemli sebep olmuştur. 2002 yılı ikinci çeyreğinde toplam sanayi üretim endeksi önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 11,9, özel sanayi üretim endeksi ise yüzde 16,1 oranında artmıştır. Bu dönemde toplam sanayinin önemli bir bölümünü teşkil eden imalat sanayi üretimi devlet sektöründe yüzde 7,4, özel sektörde ise yüzde 15,3 oranında artmıştır.

İKTİSADİ BÜYÜME YENİDEN İVME KAZANMIŞTIR

Arz Yönü

- İmalat sanayi üretiminin Ağustos ayında %8,7 artması
- Kapasite kullanım oranlarının Ağustos ayında artarak %76,4'e ulaşması
- Yeni açılan firma sayısındaki artışın pozitifite dönmesi
- Tarım dışı istihdamın yükselmesi

Talep Yönü

- Mal ve hizmet ihracatının artması
- İMKB reel sektör firmalarının tekrar kara geçmesi
- Beyaz Eşya Sanayicileri verilerine göre üretimin, ihracatın ve iç satışların artması
- Stok birikiminin artması

Yılın üçüncü çeyreğinde üretime ilişkin bazı göstergeler büyüme sürecinin devam ettiğine işaret etmektedir. Toplam sanayinin yüzde 87'sini oluşturan imalat sanayi üretimi, 2002 yılı Mart ayından itibaren yüksek oranlı artışlar göstermiş ve Temmuz ve Ağustos aylarında, 2001 yılının aynı aylarına göre sırasıyla yüzde 14,7 ve yüzde 8,7 oralarında artmıştır. 2002 yılı başından itibaren yükselme eğilimini koruyan imalat sanayinde kapasite kullanım oranı Ağustos ayında da artarak yüzde 76,4'e ulaşmıştır. Tarım dışı istihdam 2002 yılı ikinci döneminde bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 5,5 artış göstermiştir.

2001 yılı sonunda İMKB'ye kayıtlı ana metal, metal eşya, turizm, gıda ve tekstil sektörlerinde faaliyette bulunan reel sektör firmalarının net dönem karlarının negatif olduğu izlenmiştir. Buna mukabil, 2002 yılına ait ilk altı aylık bilançolara ilişkin veriler sektörlerin ilk çeyrekte kara geçtiğini ve ikinci çeyrekte de karlılık oranlarının arttığını göstermektedir.

Öte yandan 2001 yılı Kasım ayından başlayarak negatif seyreden yeni açılan firma sayısındaki artış, 2002 yılı Mart ayından itibaren pozitifite dönmüş ve ikinci çeyrekte de artış oranları devam etmiştir. Beyaz Eşya Sanayicileri verilerine göre, 2001 yılı son aylarında azalmaya başlayan üretim, ihracat ve iç satışlar, 2002 yılı başından itibaren artış seyrine girmiştir. 2002 yılı Ocak-Ağustos döneminde ihracat, üretim ve iç satışlar, geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre sırasıyla yüzde 64, yüzde 40 ve yüzde 11 oranında artmıştır.

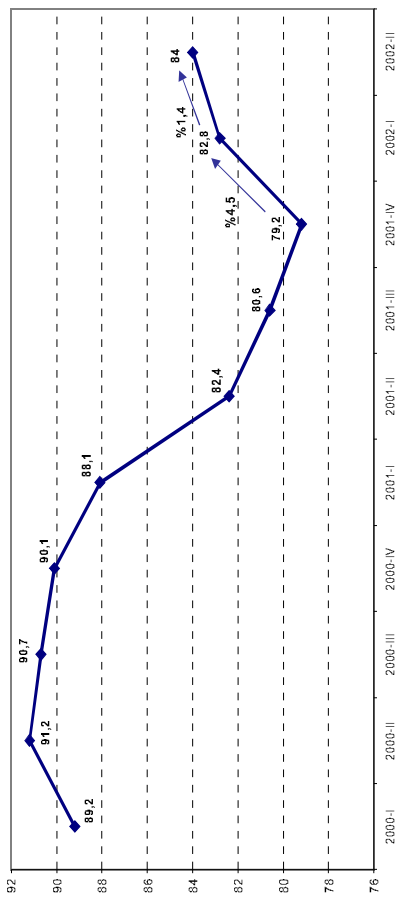
GSYİH'nin gelişimi üretim sektörleri açısından incelendiğinde, GSMH içindeki payı geçtiğimiz yılın ikinci çeyreğinde yüzde 8,5 olan tarım sektörü

katma değeri 2002 yılında yüzde 8,7 olarak gerçekleşmiş ve ikinci çeyrekte 2001 yılının aynı dönemine göre yüzde 2,3 oranında artmıştır.

GSMH içerisindeki payı yüzde 32,9 olan sanayi sektörü üretimi, geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre yüzde 12,2 oranında artmıştır. Sanayi sektöründeki üretim artışının temelindeki faktör, göreceli olarak ucuz seyreden girdi maliyetlerinin de verdiği destekle, stok yenilemeye yönelik üretimin artmasıdır. Sanayi sektörü üretiminin artışında imalat sanayi üretimindeki artış etkili olmuştur. 2002 yılı ikinci çeyreğine ilişkin üç aylık sanayi üretim endeksi verileri ile birlikte değerlendirildiğinde, imalat sanayi içerisindeki ağırlığı yüksek alt sektörler olan tekstil ve kimyasal madde ürünleri imalatının geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre önemli ölçüde artmış olduğu görülmektedir.

GSMH içerisindeki payı yüzde 60'ın üzerinde olan hizmetler sektörü ise 2002 yılı ikinci çeyreğinde önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 7 oranında büyümüştür. Hizmetler sektöründeki genel büyümeye ticaret, ulaştırma ve haberleşme alt sektörleri artırıncı yönde etki etmiş, inşaat ve mali kuruluşlar alt sektörlerinde ise daralma meydana gelmiştir.

Grafik 3: İstihdam Endeksi (Mevsimsel etkilerden arındırılmış)

2002 yılı ikinci çeyrek Hanehalkı İşgücü Anketi'ne göre, toplam işgücü hacmi geçtiğimiz yılın aynı dönemine göre yüzde 3,4 oranında daralmıştır. İstihdam Endeksi mevsimsel etkilerden arındırıldığında 2002 yılı birinci ve ikinci dönemlerinde bir önceki döneme göre sırasıyla yüzde 4,5 ve yüzde 1,4 oranında artışlar kaydetmiştir. 2001 yılı ikinci çeyreğinde yüzde 8 olan işsizlik oranı, 2002 yılı aynı dönemde yüzde 9,6 oranında gerçekleşmiştir. Bu oranın 2002 yılı birinci çeyreğinde yüzde 11,8 olarak gerçekleştiği göz önünde tutulduğunda, üretimdeki canlanmanın göreceli olarak istihdam üzerinde olumlu etkilerini başlattığı düşünülebilir.

2001 yılı boyunca varolan talebi daha çok stok eriterek karşılayan üretim sektörlerinin, 2002 yılının ilk çeyreğinde görece olarak canlanan iç talep ve canlı seyreden dış talep nedeniyle eriyen stoklarını yeniden oluşturmak amacıyla üretimlerini artırdıkları görülmektedir. Sonuç olarak, yılın ilk çeyreğinde büyüme katkısı yüzde 6,6 olan stok birikiminin yılın ikinci çeyreğinde de büyüme üzerindeki olumlu katkısı artarak sürmüştür. İkinci çeyrekte stok artışının büyüme katkısı yüzde 10,9 olarak gerçekleşmiştir.

Son aylarda yaşanan belirsizlik ortamı piyasalarda bir miktar tedirginlik yaratmasına rağmen imalat sanayi üretiminde ve ihracatta yaşanan gelişmeler yılın ikinci yarısında da ekonomik canlılığın süreceğini göstermektedir. Sürdürülen program ve gösterilen kararlılığın sonucu olarak şu ana kadar gözlemlenen büyüme performansı sonucunda, başlangıçta 2002 yılı için öngörülen yüzde 3'lük büyüme hedefinin rahatlıkla aşılacağı düşünülmektedir. Ekonomik programın sürdürülmesi ile birlikte büyümenin 2002 yılında muhafazakar bir tahminle en az yüzde 4 ve 2003 yılında yüzde 5 seviyesinde gerçekleşmesi beklenmektedir.

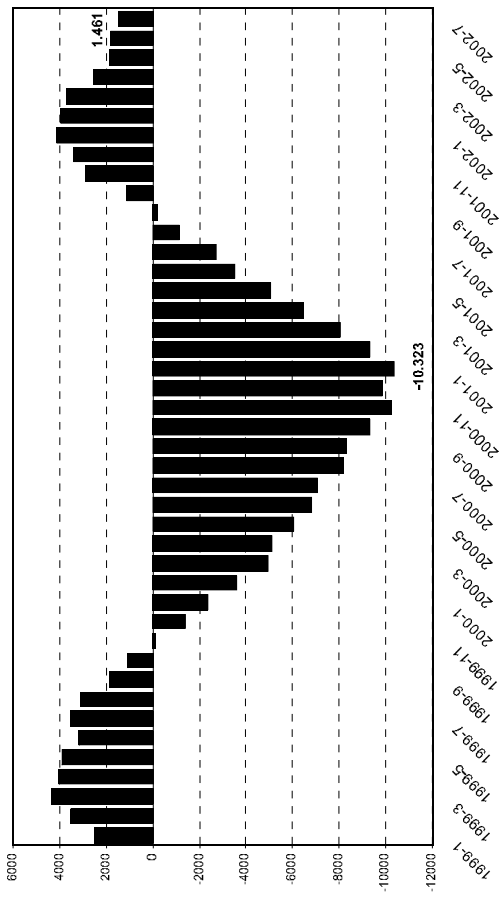
B. Cari İşlemler Dengesi

Tablo 2: Ödemeler Dengesi Kalemlerindeki Gelişmeler (milyar ABD Doları)

	1999	2000	2001	2002 T	2003 T
Cari İşlemler Dengesi (GSMH'ya oran, %)	-0,7	-4,4	2,3	-0,8	-1,0
Cari İşlemler Dengesi	-1,4	-9,8	3,4	-1,4	-1,8
İhracat	29,3	31,7	35,3	37,4	41,1
İthalat	-39,8	-54,1	-39,7	-43,3	-49,2
Turizm Gelirleri	5,2	7,6	8,1	7,5	8,1

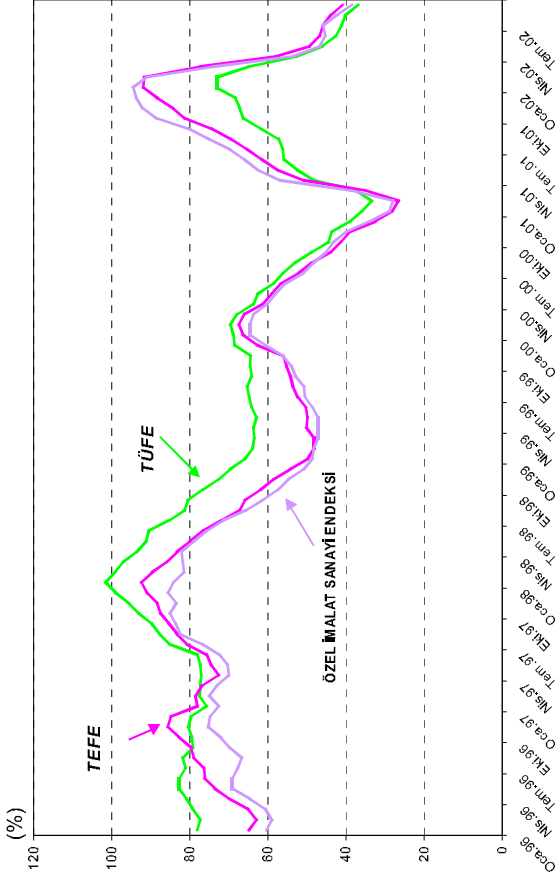
2002 yılının ilk çeyreğinde dış talep büyüme olumlu yönde etkilemiş yılın ikinci çeyreğinde ise bu etki TL'nin reel değer kazanması sonucunda fiyat avantajının ortadan kalkması nedeniyle azalmıştır. DİE verilerine göre yılın ilk yedi ayında ihracat geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 6 oranında artarken, ithalattaki artış yüzde 8,1 oranında gerçekleşmiş, dış ticaret açığı ise yüzde 14,1 oranında artmıştır.

**Grafik 4: Cari İşlemler Dengesi
(12 Aylık Kümülatif) Milyon ABD Doları**

TCMB verilerine göre ise geçen yılın ilk yedi ayında 1.217 milyon dolar fazla veren cari işlemler dengesi bu yılın ilk yedi aylık döneminde 718 milyon dolar açık vermiştir. Ocak-Temmuz 2002 döneminde ihracat yüzde 9,4 oranında, ithalat ise yüzde 9,5 oranında artmış ve dış ticaret dengesi 3,4 milyar dolar açık vermiştir. Bütün bu gelişmeler ışığında yıl sonu için hedeflenen 37,4 milyar dolar ihracat, 44,1 milyar dolar ithalat ve 1,4 milyar dolar cari işlemler açığının tutturulmasında ve bu açığın finansmanında herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Bu doğrultuda 2002 yılında 3 milyar dolar tahvil ihracı planlanmış olup bunun halihazırda 2,5 milyar dolara yakın kısmı tamamlanmıştır.

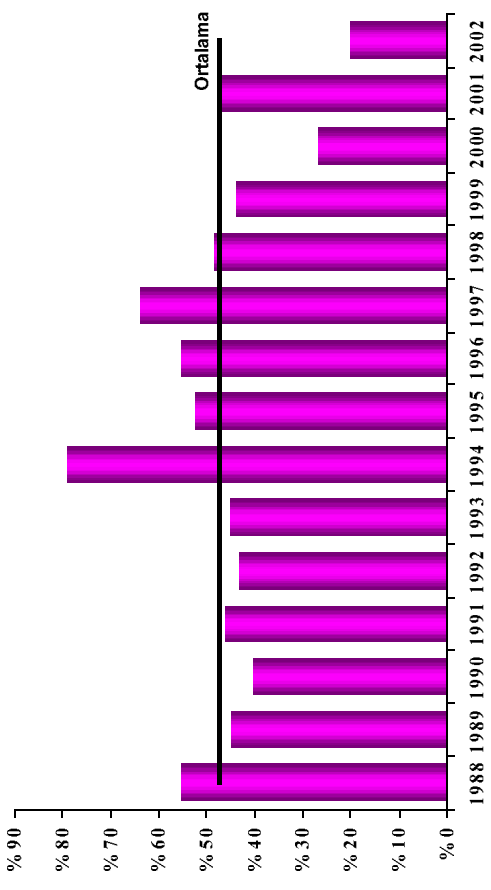
**Grafik 5: TÜFE, TEFE ve Özel İmalat Sanayi Endeksi
(12 Aylık artışlar, 1987=100)**

C. Fiyat Gelişmeleri

Şimdi uygulanan programın olumlu etkilerinin görüldüğü fiyat gelişmelerine kısaca bakalım. 2002 yılının başından itibaren azalış eğilimi görülen 12 aylık enflasyon oranları Eylül ayı itibarıyla TEFE’de yüzde 40,9’a TÜFE’de yüzde 37’ye gerilemiştir. Yılın ilk yarısında aylık enflasyon oranlarında görülen düşüş eğiliminin yanısıra 2001 yılının aynı dönemindeki aylık fiyat artışlarının bir hayli yüksek seyretmiş olması nedeniyle Ocak – Haziran 2002 döneminde enflasyon oranlarındaki düşüş eğilimi daha keskin olmuştur. Haziran ayından itibaren ise yıllık enflasyon oranlarındaki düşüş eğilimi daha ıslımlı bir biçimde devam etmiştir.

**Grafik 6: Tüketici Fiyatları Endeksi
(Eylül ayı itibarıyla yıllık artışlar)**

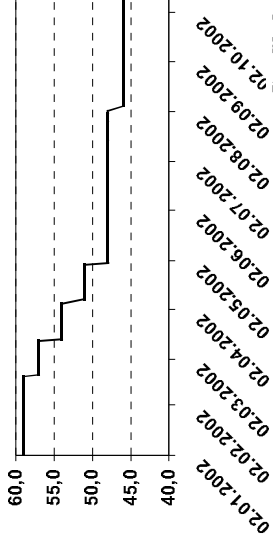
Nitekim, 2001 yılı sonuna kıyasla TÜFE artışının ilk 9 ay için sadece yüzde 20 seviyesinde gerçekleşmesi ve özel sektör imalat sanayindeki fiyat artışlarının da yavaşlaması, geçen yaz için kur değer kaybının fiyatlar üzerindeki etkisinin tamamlanmadığını ve 2002 yılı yüzde 35'lik enflasyon hedefinin kolaylıkla sağlanabilmesi hatta bir miktar altında kalmasının mümkün olacağını göstermektedir. İlk 9 aylık dönemde yaşanan TÜFE artışı enflasyon mücahadesinin başarı ile sürdürüldüğünü ve son 14 yılın en düşük seviyesine ulaştığımızı göstermektedir. 2002 yılında yıllık enflasyonun seyrinde görülen bu olumlu tablo piyasa beklentilerini yıl sonu enflasyon hedefine yaklaştırmıştır. Bu çerçevede TCMB'nin düzenlediği anket sonuçlarına göre yıl sonu enflasyon beklentisi hedeflenen enflasyon düzeyi ile aynı seviyeye gelmiştir. Bu durum 2003 yılı için hedeflenen yüzde 20'lik enflasyon oranını da ulaşılabilir kılmaktadır. Yılın ilk yarısında uygulanan başarılı enflasyon mücahadesi ve beraberinde sağlanan ekonomik canlanma programın doğru yolda ilerlediğini göstermektedir.

D. Para Politikası

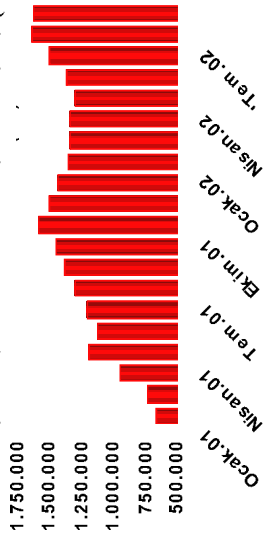
Bu çerçevede para politikası her ne kadar TCMB'nin ilgi alanına giriyorsa da kısaca yaşanan gelişmelere değinelim. 2002 yılı, para politikası Mayıs ayından itibaren mali piyasa göstergelerinde görülen bozulmaya rağmen programa uygun olarak yürütülmüş ve 2002 yılının ilk altı ayında, para politikasının operasyonel hedefleri karşılanmıştır. Enflasyondaki düşüş eğilimini ve

mali piyasalardaki olumlu ortamı dikkate alarak yılın ilk aylarında bir kaç kez kısa vadeli faizlerde indirim yapan Merkez Bankası siyasi belirsizlikten kaynaklanan olumsuz gelişmeler nedeni ile ilave faiz indirimlerini bir süre gerçekleştirilmemiş, ancak Ağustos ayının başında alınan seçim kararı ve AB uyum yasalarının meclisten geçirilmesinden sonra faiz oranlarını düşürmüştür. Ocak ayında yüzde 59'lar civarında seyreden Merkez Bankası gecelik faiz oranları yüzde 46 seviyesine gerilemiştir.

Grafik 7: TCMB Gecelik Faiz Oranları

Grafik 8: AYLIK ABD DOLAR KURU (TL)

Mayıs ayı başından itibaren artış gösteren belirsizlik algılamaları 2002 yılı Kasım ayından itibaren faiz oranları ve döviz kurlarında görülen düşüş eğilimini ortadan kaldırmış ve Mayıs başından Ağustos başına kadar geçen süreçte hem faiz oranları hem de kur düzeyi yükselmiştir. Ağustos ayı başından itibaren ise her iki göstergenin dar bir aralıkta hareket ettiği görülmüştür. Dalgalı kur rejimi politikası önümüzdeki dönemde de devam edecektir. Merkez Bankası döviz piyasasında aşırı dalgalanmalar dışında sınırlı müdahaleci konumunu sürdürecektir. Önümüzdeki dönemde Merkez Bankası dalgalı kur rejimi desteğinde alt yapı çalışmalarının tamamlanmasıyla birlikte enflasyon hedeflemesine geçecektir. Böylece zaman içerisinde para tabanına dayalı politika hedeflemesinden doğrudan enflasyonun azaltılmasına dayalı hedeflere geçmek mümkün olacaktır.

E. Kamu Maliyesi

Kamu Maliyesi alanındaki gelişmelere geçsek, 2002 yılı Ocak-Ağustos döneminde özel ödenek açısından düzeltilmiş konsolide bütçe verilerine göre 36,5 katrilyon TL'si vergi geliri olmak üzere 46,4 katrilyon TL gelir elde edilmiş ve 34,6 katrilyon TL'si faiz ödemesi olmak üzere 69,6 katrilyon TL harcama yapılmıştır. Bu gelişmeler neticesinde 11,3 katrilyon TL olarak gerçekleşen faiz dışı bütçe fazlası, programın 2,5 katrilyon TL üzerindedir. Ancak, faiz dışı fazladaki bu performans büyük ölçüde Merkez Bankası kârından kaynaklandığından, özelleştirme gelirleri, Merkez Bankası kârı, faiz gelirleri ve yeniden değerlendirme farkının hariç tutulduğu IMF tanımlı bütçede ise faiz dışı fazla programın bir miktar altında kalmıştır. Bir taraftan beklenenden az gerçekleşen gelir vergisi ve sosyal güvenlik ödemeleri diğer taraftan beklenenden yüksek gerçekleşen sağlık harcamaları ve vergi iadeleri faiz dışı fazla hedefindeki bu sapmanın nedeni olmuştur.

Tablo 3: Konsolide Bütçe* Temel Kalemlerin Bir Önceki Döneme Göre Kıyaslanması

(Milyar TL)	Ocak-Agustos 2001	Ocak-Agustos 2002	Nominal Değişim	Reel (%) Değişim
Harcamalar	47.162.283	70.391.724	49,3	-6,9
Faiz Hariç Harcama	22.021.542	35.832.950	62,7	1,5
Personel	9.015.630	14.474.274	60,5	0,1
Diğer Cari	2.025.165	3.348.489	65,3	3,1
Yatırım	1.743.394	2.870.296	64,6	2,7
Transfer	34.378.094	49.698.665	44,6	-9,9
Borç Faizi	25.140.741	34.558.774	37,5	-14,3
Diğerleri	9.237.353	15.139.891	63,9	2,2
Gelirler	32.249.927	48.748.955	51,2	-5,7
Vergi Gelirleri	24.201.542	36.480.635	50,7	-6,0
Vergi Dışı Nor. Gel.	5.265.870	8.194.994	55,6	-3,0
Özel Gel ve Fonlar	2.383.913	3.339.448	40,1	-12,6
Katma Bütçe Gel.	398.602	733.878	84,1	14,8
Bütçe Dengesi	-14.912.356	-21.642.769	45,1	-9,5
Faiz Dışı Denge	10.228.385	12.916.005	26,3	-21,3

*Maliye Bakanlığı Tanımlı

Yılım ilk sekiz aylık döneminde dahilde ve ithalde alınan KDV tahsilatları geçen yılın aynı dönemine kıyasla reel olarak artmıştır. 2002 Ocak-Ağustos döneminde dahilde alınan KDV yüzde 6 oranında reel artış gösterirken ithalde alınan KDV ekonomik canlanmaya bağlı olarak artan ithalatın etkisi ile yüzde 9,6 oranında reel artış göstermiştir. Öte yandan dolaylı vergi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içerisindeki ağırlığı artmaya devam etmektedir. Bu çerçevede, özellikle Akaryakıt Tüketim Vergisi önemli bir gelir kaynağı olarak gözetilmekte. Öte yandan, yaşanan krizlerin etkisiyle mali dengesi bozulmuş SSK'ya bütçeden yapılan transfer harcamalarında önemli artışlar görülmekte-

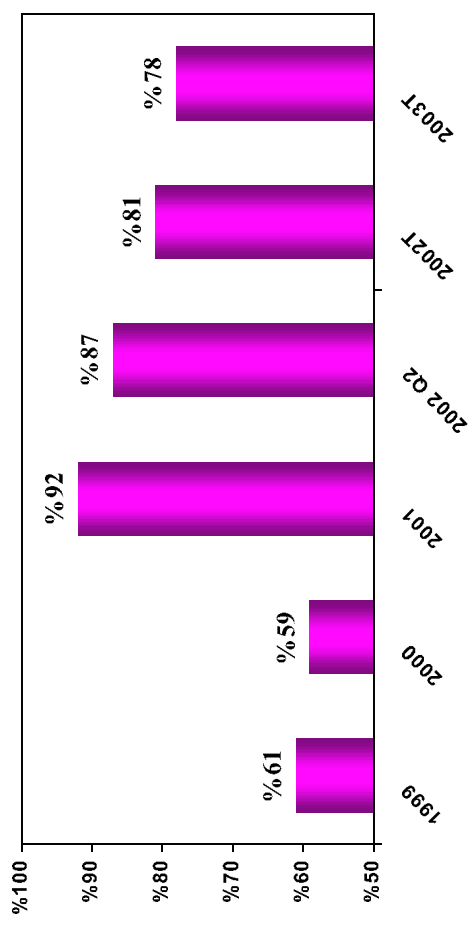
dir. Benzer bir eğilim Emekli Sandığı için de mevcuttur. Bu nedene programda hedeflenen faiz dışı fazlanın tutturulabilmesi için yılın geri kısmında maliye politikaları uygulamalarında gevşemeye gidilmemesi ve gerektiğinde başta harcama kısıcı tedbirler olmak üzere ön tedbirler almaya ihtiyaç bulunmaktadır.

Nitekim, kamu maliyesinde alınması beklenen tedbirler sonucunda yılsonu faiz dışı fazla hedefinin tutturulacağı beklenmektedir. 2003 yılı için konsolide kamu sektörü faiz dışı dengesinin 2002 yılını takiben ikinci sene yine GSMH'ya oran olarak yüzde 6,5 ve IMF tanımlı konsolide bütçe faiz dışı dengesinin yüzde 5,6 olarak gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Bu hedef önümüzdeki sene içinde sıkı bir maliye politikasını da beraberinde getirmektedir.

F. Borç Dinamikleri ve Borç Yönetimi

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programının en önemli amaçlarından biri, kamu kesimi borçlanma ihtiyacının azaltılması ve kamu finansmanın sürdürülebilir hale getirilmesidir. Kamu maliyesi ekonomik istikrarın sağlanmasında çok önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda sağlam bir ekonominin disiplini altına alınmış bir kamu maliyesinden geçtiği olgusundan hareketle kamu kesiminin yeniden yapılandırılması yönündeki çalışmalar devam etmektedir. Borcun sürdürülebilirliği konusu da bu çerçevede çalışmada dikkatli ve ele alınmalıdır.

Grafik 9: Kamu Sektörü Konsolide Net Borcunun GSMH'ye Oranı

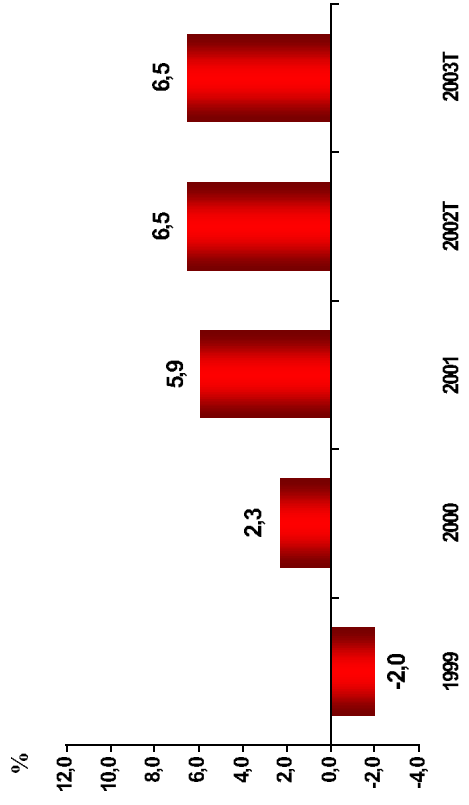

T: Tahmin

2001 yılında Türkiye'nin iç borç durumuna bakıldığında, Kamu bankalarının görev zararlarının tasfiyesi ve bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması masının yanısıra, 2001 yılında iç borç faiz oranlarındaki yükselme nedeniyle kamu sektörü konsolide net borcunda önemli bir artış yaşandığı, 2000 yılında GSMH'nin yüzde 59'u olan borç stokunun 2001 yılında yüzde 92'ye yükseldiği görülmektedir.

Esas itibariyle orta ve uzun vadede reel kesimin iyileştirilmesine yönelik olarak bankacılık alanında yapılan bu uygulamalar kısa vadede yüklü bir maliyet yaratmıştır. Ancak özellikle kamu bankalarının piyasaya olan borçlarının bu operasyonla daha uzun vadeli ve elit hazine kağıtlarına çevrilmesi piyasaya üzerindeki baskıyı da azaltmıştır. Artan iç borcun çevrilebilmesi amacıyla çeşitli tedbirler alınmıştır. Öncelikle iç borçlanmanın piyasalardaki baskısının azaltılması ve faiz-borç sarmalının kırılması amacıyla 2001 yılında GSMH'nin yüzde 5,1'i olan faiz dışı konsolide bütçe dengesinin 2002 yılında yüzde 5,4 olması hedeflenmiştir. KİT sisteminde mali disiplini sağlamaya yönelik önlemlerin yanısıra diğer kamu kesiminden gelecek katkılarla da biraz önce de belirttiğimiz gibi toplam kamu kesimi faiz dışı fazlasının 2002 yılı için GSMH'ye oranının ise yüzde 6,5 olması hedeflenmektedir. 2003 yılında da sıkı maliye politikalarının devam ettirilmesi ile birlikte iç borç stokunun GSMH'ye oranında da aşamalı olarak düşüş kaydedilmesi hedeflenmektedir. Bu doğrultuda, 2003 yılında toplam kamu sektörü faiz dışı fazlasının GSMH'nin yüzde 6,5 gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

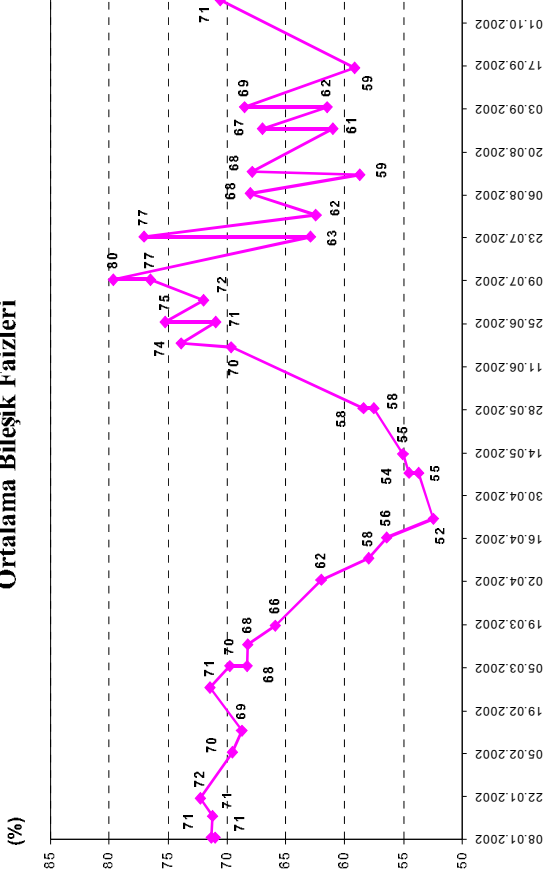
Grafik 10: Kamu Kesimi Faiz Dışı Dengesinin GSMH'ye Oranı

T: Tahmin

Öte yandan, Uluslararası Kuruluşlardan sağlanan uzun vadeli ve düşük faizli kaynağın kullanılması da iç borçlanma ihtiyacını azaltmıştır. Bu suretle iç piyasalarda yaratılan rahatlama faiz oranlarını aşağı çekerek borç stokunun azaltılmasına da katkıda bulunmaktadır.

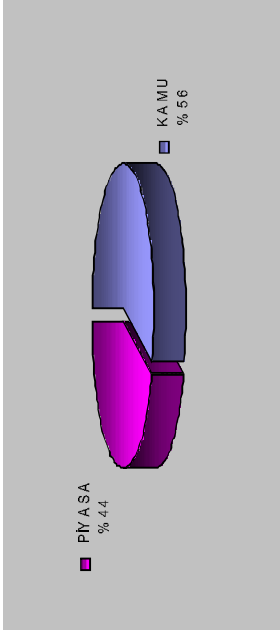
Grafik 11: Hazine İskontolu İhaleleri Ortalama Bileşik Faizleri

11 Eylül olayları ile kesintiye uğrayan faiz oranlarındaki düşüş eğilimi, 2001 yılı Kasım ayından itibaren beklentilerin iyileşmesi ile birlikte bu kez daha hızlı bir biçimde devam etmiştir. Eylül 2001 ortalaması yüzde 87,4 olan ihale faizlerinde Mayıs 2002 sonuna kadar yaklaşık 32 puanlık bir düşüş gerçekleşmiş ve Mayıs 2002 ortalaması yüzde 55,3 olarak gerçekleşmiştir. Faiz oranlarındaki bu düşüş eğilimi ortalama vadenin uzaması ile birlikte gerçekleşmiştir. Bu dönemde, hazine ihaleleri faiz oranlarında görülen hızlı düşüşün iç borç stokunda olumlu bir etkisi olmuştur. 2001 yılı Kasım ayından itibaren hazine ihalelerindeki ortalama vade sürekli artmış ve Şubat krizi öncesindeki düzeyine ulaşmıştır. Mayıs ayındaki ihalelerde ortalama vade 216 gün olarak gerçekleşmiştir. Bu değer 2001 yılı Eylül ayı ortalamasının 90 gün üzerinde bulunmaktadır. Bu olumlu gelişmeler, Mayıs ayında ortaya çıkan ve uygulanan ekonomik programla ilgisi olmayan siyasi belirsizlik algılamalarının yavaşlaması ile kesintiye uğramıştır. DİBS ikincil piyasasında o dönemde en fazla işlem hacmi ile gösterge konumunda olan 9 Nisan 2003 vadeli kağıdın bileşik faizi Nisan ayı sonunda yüzde 52 seviyesine inmiş, Temmuz ayı başında yüzde 77'ye çıkmış ve Temmuz ayı sonuna kadar yüzde 75 civarında

dalgalanmıştır. İç borç stoku 2002 yılı Ağustos ayında 137,1 katrilyon TL'ye ulaşmıştır.

Grafik 12: Alıcılara Göre İç Borç Stoku

2002 AĞUSTOS	Trilyon TL	Milyar ABD \$	%
TOPLAM	137093	84,6	100,0
KAMU	76523	47,2	55,8
MERKEZ BANKASI	27999	17,3	20,4
KAMU BANKALARI	24098	14,9	17,6
TMSF	11041	6,8	8,1
DİĞER KAMU	13384	8,3	9,8
PIYASA	60571	37,4	44,2

Geçen senenin aynı döneminde bütçe finansmanı dışında, kamu bankaları ve TMSF için ihraç edilen tahviller nedeniyle nakit dışı kağıtlar stok içerisinde önemli bir oranda gerçekleşmiş, bu yıl ise nakit stokun toplam içerisindeki payı nakit dışına göre artmıştır. İç borç stokunun yüzde 55,8'i kamuya, yüzde 44,2'si piyasalara aittir. 2002 yılı Ağustos ayında iç borç stokunun vadesi 36,4 ay ve borçlanmanın vadesi Ocak-Ağustos döneminde 24,8 ay olmuştur. İç borç stokunun yüzde 56'sının kamuya ait olması borcun çevrilebilme riskini önemli ölçüde azaltmaktadır.

Müsteşarlığımız, iç borç stoğunun vadesini uzatmak ve anti-enflasyonist politikaların uygulandığı, faiz oranlarında azalmanın beklendiği bir dönemde reel maliyetleri ve faiz riskini minimize etmek amacı ile değişken faizli Devlet Tahvili ihracına ağırlık vermiştir. Bu uygulama ile Hazine vade uzatımı yoluyla borcunu yenileme riskini de azaltmayı hedeflemektedir. Ayrıca Müsteşarlığımız, piyasa koşullarına uygun olarak, yatırımcı tabanını genişletmek amacıyla halka arz yöntemi ile Devlet iç borçlanma senedi ihracına devam ederken, borçlanma enstrümanlarını çeşitlendirerek iç borç yükünü hafiflet-

mek için döviz endeksli ve döviz cinsinden Devlet iç borçlanma senetleri ve uluslararası tahviller ihraç etmeye devam edecektir. İhraç olunan değişken faizli veya döviz endeksli kağıtların önemli bir bölümü kamuya ait bulunmaktadır.

Tablo 4: İç Borç Stokunun Profili (2002 Ağustos)

Borçlanma enstrümanlarına göre	
	%
Değişken faizden kamuya	38,9
Değişken faizden piyasaya	5,2
Sabit faizden kamuya	2,9
Sabit faizden piyasaya	22,0
Döviz cinsinden kamuya	14,1
Döviz cinsinden piyasaya	17,0

Ayrıca, borç yönetiminde etkinliğin artırılması ve devlet iç borçlanma senetleri ikincil piyasasında likiditenin artırılması amacı ile Eylül ayında Piyasa Yapıcılığı Sistemine yeniden geçilmiştir. Piyasa yapıcısı bankalara gerek birincil piyasada, gerekse para piyasalarında sağlanacak ayrıcalıklar ile Piyasa Yapıcılığı sisteminin etkinliğinin sürekli kılınması ve piyasanın derinlik kazanması amaçlanmaktadır. Bu yolla, Devlet iç borçlanma senetleri ile ilgili olarak ikincil piyasalarda fiyat bulma mekanizması daha sağlıklı işleyecek, belirsizlik azalacak ve faizler üzerindeki risk primi, dolayısıyla Hazine'nin borçlanma maliyetinin düşmesi beklenmektedir.

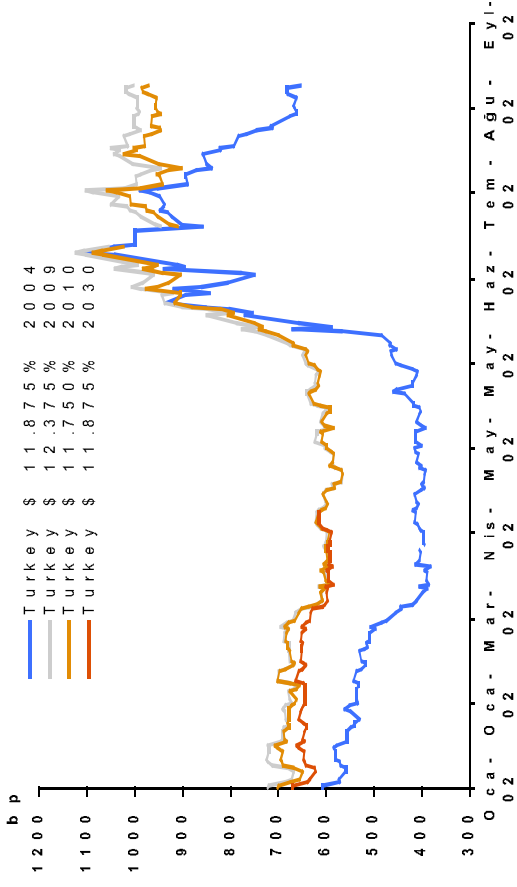
Dış borçlanma alanındaki gelişmelere baktığımızda, 2001 yılı birinci çeyreğinde 117,8 milyar dolar toplam dış borç stoku, 2002 yılı ikinci çeyreği itibarıyla 8 milyar dolar artarak 125,9 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 5: Konsolide Bütçe İç ve Dış Borç Stokunun Profili (2002 Ağustos)

Alacaklılara göre		Milyar ABD \$	%
İç piyasa		37,4	26,8
Kamu sektörü		41,3	29,6
Dış piyasa		28,0	20,1
- Tahvil		21,9	15,7
- Diğer		6,0	4,3
İkili anlı. ve ulus. kuruluşlar		13,3	9,5
IMF kredileri		19,6	14,1
Toplam		139,5	100,0

2002 yılı ikinci çeyreği itibariyle toplam dış borç stokunun içerisinde kısa vadeli dış borçlar 15,2 milyar dolar ile yüzde 12,1 paya sahip olup; orta-uzun vadeli dış borçlar ise 110,7 milyar dolar olup yüzde 87,9 paya sahiptir. Orta-uzun vadeli borcun yüzde 79,5'i kamu sektörüne, yüzde 31,1'i özel sektöre aittir. Bir fikir vermesi açısından ekranda Ağustos sonu itibariyle konsolide bütçenin iç ve dış borç stokununun alıcılara göre dağılımını görüyoruz. Yurt dışı ikincil piyasalarda işlem görmekte olan ABD doları cinsinden tahvillerimizin spreadleri yıl ortasında yaşanan siyasi dalgalanmalarla birlikte artmıştır. Nitekim, Eylül ayına doğru belirsizliğin azalması ile birlikte tahvillerimizin spreadlerinin tekrardan duragan bir pozisyona geçtiği görülmektedir.

Grafik 13: ABD Doları Cinsinden Tahvillerimizin İkincil Piyasa Performansları

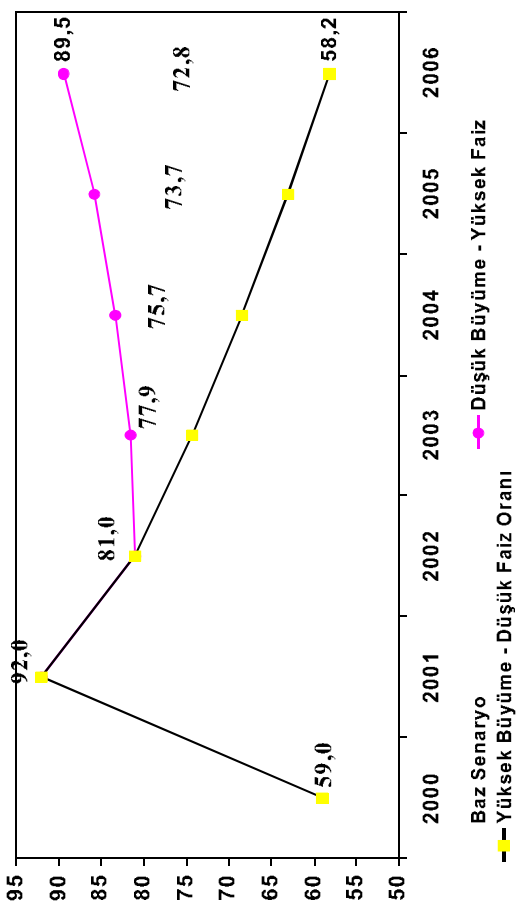

2001 yılında yüksek düzeydeki borç faizi ödemelerinden kaynaklanan bütçe açığının GSMH'ya oranının 2002 yılında geçen yıla göre 9 puan civarında düşmesi hedeflenmektedir. Bu çerçevede, alınan tedbirler doğrultusunda 2002 için toplam kamu kesimi net borç stokunun GSMH'ye oranının, yaklaşık 11 puan gerilemesini hedeflemekteyiz. Sonuç olarak 2003 yılı içerisinde, 2002 yılında yürürlüğe konulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı kapsamında Borç Yönetimini güçlendirmeye yönelik çalışmalar devam edecektir. 2003 yılında temel hedef, borçlanmanın maliyetini düşürürken vadesini de uzatmak olacaktır.

IV. FİNANSAL İSTİKRAR, BÜYÜME ve BORCUN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Bütün bunlarla yapılmak istenen borçlanmanın güvenilir bir ortamda sürdürülmesidir. Tabloda görüldüğü gibi 2003 yılı için yüzde 6,5 kamu kesimi faiz dışı fazlası, yüzde 5 büyüme ve yüzde 45 faiz ve sonrası için oluşturulan baz senaryo ile 2006 yılında borç stoku yüzde 73'e inerken, sağlanacak güven ortamı ile daha yüksek büyüme ve daha düşük faizle 2006 yılında AB kriterlerini yakalamaya yönelik bir borç profiline ulaşmamız mümkün olabilecektir. Tersine bir durumda ise borcun sürdürülebilirliği sorgulanabilir hale gelecektir. Bu tablo bize bundan sonra, uygulanacak olan politikaların ve ekonomide güven arttırıcı bir kararlılığın ne denli önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Grafik 14: Kamu Kesimi Konsolide Net Borcunun GSMH'ya Oranı

Sonuç olarak, alınan tüm bu önlemler ağırlıklı kamu harcamalarının kontrolüne yöneliktir. Ancak, kamu harcamalarının kontrolünden söz ederken, yeniden yapılandırma diye ele alınan olguyu mutlak anlamda kamu harcamalarının tek başına kısılması olarak değil, orta ve uzun vadede kamu mali idaresinin daha etkin bir şekilde işlemesi ve yönetilmesi açısından değerlendirilmelidir. Bu çerçevede uygulanmakta olan istikrar programında eğitim, sağlık ve sosyal yardım harcamalarında GSMH'ya oran olarak yüzde 14'ün altına düşülmemesi sağlanacaktır. Dolayısıyla yapısal reformlar başlığı altında kamu maliyesi alanında gerçekleştirilen ve yürütülmekte olan reform çabaları hem daha sağlıklı bir mali yapıyı hem de daha kaliteli bir hizmet anlayışını amaçlamaktadır.

V. Yapısal Reformlardaki İlerlemeler

Uygulanmakta olan programın en önemli ayaklarından biri olan yapısal reformlarla; ülkemizin istikrarlı bir büyüme sürecine girmesinin sağlanması, dışa açık rekabet ortamında ranta dayalı birikim sürecinden üretime dayalı sürece geçilmesi, kamuda verimliliğin sağlanması, genç nüfusun istihdam imkânlarının yükseltilmesi ve refah düzeyinin kalıcı bir şekilde artırılması amaçlanmıştır. Bu amaca yönelik olarak yapılan ve halen üzerinde çalışmalara devam edilen yapısal reformlar dört ana başlık altında özetlenebilir.

YAPISAL REFORMLAR

I- MALİ SEKTÖRÜN YENİDEN YAPILANDIRILMASI

- *Tasarruf Mevduat Sigorta Fonundaki Bankalar
- *Kamu Bankaları
- *Özel Bankacılık ile ilgili Genel Düzenlemeler

II- KAMU KESİMİNDE ETKİNLİĞİ VE KAYNAK KULLANIMINI ARTIRAN DÜZENLEMELER

- *Bütçe içi ve dışı fonların kaldırılması (69 adet fon tasfiye edilmiştir)
- *Merkez Bankası Kanunu (çikti)
- *Devlet İhale Kanunu (çikti)
- *Vergi İdaresi (sürüyor)
- *Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Kanunu (çikti)
- *Bütçe reformu (sürüyor)
- *Denetim sisteminin kapasitesinin genişletilmesi (sürüyor)
- *Devlet Personel Reformu ve Kamunun İdari Yapısının gözden geçirilmesi (sürüyor)
- *Kamu Mali Yönetim ve İç Kontrol Kanunu (TBMH'ye sunuldu)

III- REKABETİ VE ÖZEL KESİMİN ETKİNLİĞİNİ ARTIRAN DÜZENLEMELER

- *Özelleştirme
- *Enerji
- *Tütün
- *Şeker
- *Elektrik Piyasası
- *Telekom
- *Yatırımların Öndeki Bürokratik Engellerin Kaldırılması

IV- SOSYAL DAYANIŞMANIN GÜÇLENDİRİLMESİ

A. Mali Sektörün Yeniden Yapılandırılması

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunları daha da ağırlaştırmış ve yeni sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bankacılık sektörü Kasım krizi sonrasında faiz riski, Şubat krizi sonrasında ise hem faiz hem de kur riski sonucu önemli kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Başta kamu bankaları olmak üzere, bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması için ihtiyaç duyulan kaynaklar kamu maliyesi üzerine önemli bir yük getirmiş bulunmaktadır. Program ile öncelikle zayıf bulunan mali sistemin yeniden yapılandırılması ve güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylelikle 2002 yılında bu bankaların reel sektöre olağan kredi verme faaliyetlerine tekrar başlaması ve kara geçmesi beklenmektedir.

Özel bankacılık sisteminin, daha da güçlendirilerek reel sektöre mali kaynak yaratma konusundaki hayati rolünü yerine getirebilmesini teminen, kapsamlı bir plan hayata geçirilmektedir. Öncelikle, sistemdeki en zayıf bankaların Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devredilerek sistem dışına çıkarılması hedefine yönelinmiştir. Bankalar Kanununda yapılan değişikliklerle Fon bünyesindeki bankaların alacaklarını tahsil kabiliyeti artırılmıştır. Fon bünyesindeki bankaların satılması, satılmayanların yıl sonuna kadar tasfiye edilmesi ve kamu bankalarının özelleştirme çalışmalarının hızlandırılması hedeflenmiştir.

2001 yılında yaşanan mali dalgalanmalar piyasa kayıplarına yol açmış olup, kötüleşen ekonomik şartlar geri ödenmeyen kredilerin zarara dönüşmesine yol açmış ve bir çok bankanın mali durumunun kötüleşmesine neden olmuştur. 2001 yılında uygulanan sermaye güçlendirme planları önemli miktarda

da özel sermayenin sisteme girmesini sağlamış ancak, söz konusu özel sermaye girişinin yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, Türk bankacılık sistemini sağlıklı ve güçlü bir yapıya kavuşturmayı teminen, bankaların ekonomiyeye olağan kredi verme faaliyetlerine tekrar başlamalarının bir ön koşulu olarak değerlendirilen bir strateji başlatılmıştır.

Bu strateji, bankaların kredi portföyleri ve diğer karşı taraf risklerinin özenli bir biçimde değerlendirilmesi ile başlayacaktır. Bu stratejiye, banka sahiplerinin belli sermayelendirme hedeflerini kendileri karşılamaması halinde TMSF'nin sağlıklı bankalara sermaye ve sermaye benzeri kredi vermesine imkan veren bir kamu destek programı eşlik edecektir. Bu çerçevede, bankaların ek sermaye ihtiyaçlarının dış denetçiler tarafından hesaplanması kararlaştırılmıştır. Söz konusu program özel sermaye katkılarını azaltmayı, kamuya maliyeti en aza indirmeyi ve bankacılık sektörünün daha da rasyonelleştirilmesini hedeflemektedir. Bu strateji kapsamında, bankacılık sisteminin sorunlarına çözüm olması ve gerekli mali desteğin bankalara sağlanması için "Banka Sermayelerinin Güçlendirilmesi Programı", uygulamaya konulmuştur. Söz konusu programın ilk adımını oluşturan "denetim ve değerlendirme" aşaması, bankalarla ve bağımsız denetim kuruluşlarıyla işbirliği içinde başarılı bir şekilde tamamlanmıştır. Piyasalardan alınan olumlu tepkiler, bankaların hakim ortaklarında sermaye yeterlilik oranını artırma yönünde bir teşvik yaratmıştır. Gerek denetim ve değerlendirme aşaması gerekse bu aşamada elde edilen sonuçlara bağlı olarak gerçekleştirilmekte olan sermaye artırımları sektörde belli bir şeffaflık ve sermaye seviyesine ulaşılmasını sağlayacaktır.

Reel sektörün içinde bulunduğu sıkıntılı finans sektörü ve reel sektörün işbirliği ile aşılabileceği anlayışıyla, şirketlerin borçlarının mali kesimle bir araya gelerek yeniden yapılandırılmasını içeren bir kanun yürürlüğe girmiştir. Bu kanun doğrultusunda oluşturulan Finansal Yeniden Yapılandırma Programı çerçevesinde, Üretim ve Finans Danışma Kurulu'nun öncülüğüyle "İstanbul Yaklaşımı" ve "Aktif Yönetim Şirketi" konusu gündeme getirilmiştir. Şirketlerin orta vadede rekabet gücünü artıracak tedbirlerin içerildiği bu önlemlerden İstanbul Yaklaşımı, ticari yaşamını sürdürülebilir görünen, ihracat kabiliyetine sahip olmakla birlikte kriz dolayısıyla finansal sıkıntı içerisinde olan firmaların alacaklı bankayla biraraya gelerek çözüm üretmeleri üzerine kurulu, gönüllülük esasına dayanan bir çözüm yoludur. Halen toplamda 140 civarında firma Finansal Yeniden Yapılandırma Programı kapsamına alınmış, 300 milyon dolar civarında borç da yeniden yapılandırılmıştır.

"Aktif Yönetim Şirketi"nin, İstanbul Yaklaşımı ile sorunlarına çözüm getiremeyen firmaların aktiflerinin yönetilmesi, alacağını tahsil edemeyen bankaların alacaklarının karşılığında kaynak verilerle varlık yönetim şirketi tarafından satın alınması yoluyla bankacılık sistemine likidite sağlanması ve kredi

verme işlevinin böylece devamının temini gibi görevleri olacaktır. Bu çalışmalar yoluyla reel ve finansal sektörün sistemden beklentileri kurulacak şirket modeline yansıtılarak sistemin daha sağlıklı bir biçimde oluşturulması ve sisteme yönelik desteğin artırılması sağlanacaktır. Ayrıca, potansiyel yatırımcıların belirlenebilmesi ve bunlarla diyalog sürecinin başlatılabilmesi de mümkün olabilecektir. “İstanbul Yaklaşımı” ve “Aktif Yönetim Şirketi”nin kuruluşu, birbirlerini tamamlar mahiyettedir.

2001 yılında kamu bankalarının finansal olarak yeniden yapılandırılmaları yönünde önemli adımlar atılmıştır. Ziraat Bankası, Halk Bankası ve Emlak Bankası, Kamu İktisadi Teşebbüsü (KIT) kapsamından çıkarılıp, anonim şirket ünvanına kavuşturulmuş ve Bankalar Kanunu'na ve özel hukuk hükümlerine tabi kılınmışlardır. Görev zararlarından dolayı kaynak sıkıntısı çeken kamu bankalarına Devlet İç Borçlanma Senetleri verilmiştir. TMSF kapsamındaki bankalar ile kamu bankaları bilanço zararlarına 2001 yılında verilen ilk etap tahviller yaklaşık olarak 37,4 milyar dolar düzeyindedir. İlk etapta verilen bu kağıtların GSMH'ya oranı ise yüzde 20'ler seviyesindedir. Böylece, Kamu Sermayeli Bankaların hem kısa vadeli piyasalardaki talep baskısı ortadan kaldırılmış hem de bankaların elinde bulunan menkul kıymetler nedeniyle zarar etmemeleri sağlanmıştır. Yapılan düzenlemelerle kamu bankalarına bedeli önceden bütçeye konulmaksızın görevler verilemeyeceği hükmü getirilerek yeni görev zararlarının ortaya çıkmasının önüne geçilmiştir. Böylece uzun yıllardır gündemi işgal eden kamu bankalarındaki görev zararları uygulamaları ortadan kaldırılmıştır. Kamu bankalarının operasyonel olarak yeniden yapılandırılmaları amacı ile çalışan sayısının azaltılması için emekliliği hızlandıracak teşvik mekanizmaları geliştirilmiş, ihtiyaçtan fazla olan banka şubeleri kapatılmıştır. Kamu Bankaları, Dünya Bankası ile ortak çalışarak özelleştirilmeye hazırlanması süreci de devam etmektedir.

Bankalar için Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ile uyumlu, yeni bir muhasebe sisteminin uygulanmasına başlanmıştır. Böylelikle, verimli bir bankacılık sistemine ulaşılabilmesi için gerekli olan adımlar atılmış olmaktadır.

Önümüzdeki dönemde sigortacılık şirketleri hariç bankacılık dışı mali kurumların denetimi BDDK'ya devredilmesi planlanmıştır. Hazine Müsteşarlığının yükümlülüğünde bulunan sigorta şirketlerinin denetimi güçlendirilecektir. BDDK banka denetimlerini, operasyonel risklerin izlenmesi de dahil olmak üzere, risk bazı denetimlerinin hayata geçirilmesi yoluyla güçlendirilecektir.

B. Kamu Kesiminde Etkinliği ve Kaynak Kullanımını Artıran Düzenlemeler

Şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin yerine getirilmesi hedefine yönelik, kamu kesiminde etkinliği ve kaynak kullanımını artıran düzenlemeler kapsamında bütçe birliği ve disiplininin sağlanması hedeflenmektedir. Bu amaçla 2000 ile 2002 yılları arasında 69 adet bütçe içi ve dışı fon tasfiye edilmiş, sistemde sadece 1 adet bütçe içi ve 5 adet bütçe dışı fon kalmıştır. Buna ilaveten, kanunla Merkez Bankası'nın para politikası uygulamasında tam bir özerkliğe sahip olması sağlanmış, Devlet İhale Kanunu çıkarılmış bulunmaktadır. Devlet İhale Kanunu ile kamunun ihale sistemi merkezileştirilmiş ve uluslararası standartlar ile uyumlu hale getirilmiştir. Böylece ihale sisteminde daha şeffaf bir yapı geliştirilerek yatırımların daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır. İhale Kanunu 2003 yılı başından itibaren uygulanmaya başlanacaktır.

Bunların yanısıra vergi kaybını önlemeye yönelik bir kontrol mekanizması olarak vergi kimlik numaraları kullanımını yaygınlaştıracak düzenleme yürürlüğe girmiştir. Vergi sisteminin basit olması, yatırım teşvik sisteminin rasyonelleştirilmesi ve enflasyon muhasebesinin yerleştirilmesine yönelik düzenlemelerin de 2003 yılı başlarında kanunlaşması beklenmektedir. Vergi idaresine ilişkin reformlar, orta vadede vergi tabanının genişlemesine imkan verecek ve vergi oranlarının düşürülmesine imkan sağlayacaktır.

2003 Mali Yılında performansla dayalı bir bütçe sistemine geçilme hedefine yönelik olarak çalışmalar sürdürülmektedir. Konsolide bütçeye dahil tüm kurumların Sayıştay denetimine tabi tutulması, bu suretle denetim ve iç kontrol sistemlerinin etkinliğinin artırılması için yasal değişiklikler yapılacaktır. Bu doğrultuda, 2002 ortasında Kamu Mali Yönetimi ve İç Kontrol Kanunu Meclise sunulmuş olup bu kanunla 1927 yılından bu yana uygulanan Genel Muhasebe Kanununun değiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu kanunun da 2003 yılı Mart ayına kadar Mecliste kabul edilmesi planlanmaktadır.

Konsolide Bütçenin yanısıra KİT'lerin mali yapısının da iyileştirilmesine yönelik çeşitli tedbirler alınmaktadır. KİT'lerin personel maliyetinin kontrol altına alınması ve aşın istihdamın önlenmesine yönelik düzenlemeler KİT sisteminin iyileştirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır. KİT'lerde mal ve hizmetlerin adil ve ayrıcalıksız bir şekilde sunulması ve fiyatlandırılması sağlanmıştır. Kamuda personel verimliliğinin ve hizmet sunumunda etkinliğin artırılması için Personel Reformu yapılıması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, genel kamu sektörü ve KİT istihdam düzeyini üçer aylık bazda izleyecek bir entegre sistem hayata geçirilecektir. Yerel yönetimlerin mali disiplininin sağlanmasına yönelik olarak çalışmalar da sürdürülmektedir.

Borç yönetiminde etkinliğin sağlanması, borçlanmaya mali bir disiplinin getirilmesi ve borçlanmada yeni mali araçlar ve tekniklerin kullanılması amacıyla Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Kanunu hazırlanmış ve uygulanmaya konulmuştur.

C. Rekabeti ve Özel Kesimin Etkinliğini Artıran Düzenlemeler:

Bu düzenlemeler çerçevesinde piyasa kurallarına dayalı ve rekabete açık bir üretim sürecinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu hedefe yönelik olarak şeker, doğalgaz, telekom, tütün, elektrik piyasası ve sivil havacılık ile ilgili kanunlar çıkarılmıştır.

Bunun yanında özelleştirme kapsamında çalışmalar devam etmektedir. Türk Telekom, POAŞ, Tüpraş, THY, Erdemir, Tekel, Şeker Fabrikaları, TE-AŞ ve TEDAŞ gibi kuruluşlar özelleştirmede öncelik taşımaktadır.

2001 yılında yaşanan gelişmeler şirketlerin mali yönden zayıflamasına ve kredi geri ödemelerinde sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Bu çerçevede reel sektöre destek olmak amacıyla da bazı tedbirler gündeme getirilmiştir. Bu kesimin orta vadede rekabet gücünü artıracak tedbirler hızla sonuçlandırılmaktadır. Reel sektörün ve bankacılık kesiminin yaşanan sıkıntılara kendi aralarında çözüm üretmesini sağlamayı amaçlayan “borcu yeniden yapılandırma programı” üzerinde çalışmalar mali sektöre ilişkin düzenlemelerde de bahsedildiği üzere hızla sürdürülmektedir. Şirketlerin güçlendirilmesi ekonomik canlanma için hayati önem taşımaktadır.

KOBİ'lere destek olmak amacıyla, KOBİ'lerin Halk Bankası'ndan almış oldukları kredileri geri ödemelerinin kolaylaştırılmasına yönelik çalışmalar devam etmektedir.

Uzun yıllardır açık veren sosyal güvenlik sistemi yeniden düzenlenmiş, tarımda doğrudan gelir desteği sistemine geçişin ilk adımları atılmış, pilot bölgelelerdeki uygulamalarda olumlu sonuçlar alınmış, kredi faizleri kaynak maliyetlerine göre belirlenmiştir. Telekomünikasyon sektörünün yeniden yapılandırılmasına ilişkin düzenlemeler ile sektörün ticari esaslar dahilinde ekonomik yönden daha verimli ve etkin yürütülmesi ve serbest rekabete açılması hedeflenmektedir. Ayrıca devletin bu sektörde işletmeciler rolünden sıyrılarak düzenleyici ve denetleyici rol alması amaçlanmıştır. Bu çerçevede, telekomünikasyon sektörünü düzenleyecek özerk bir kurul oluşturulmuş ve Türk Telekom özel hukuk hükümlerine tabi anonim bir şirket şeklinde örgütlenmiştir.

Kamunun temel üreticilerden biri olduğu enerji sektöründe yeniden yapılanma çerçevesinde Elektrik Piyasası Kanunu çıkarılmıştır. Doğal gaz piyasasının şeffaf ve rekabete dayanan, finansman yönünden güçlü bir yapıya ka-

vuşturulması amacıyla Avrupa Parlamentosu Gaz Direktifleri ve Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan benzer uygulamalar dikkate alınarak hazırlanan Doğal Gaz Kanunu yürürlüğe konmuştur.

Ayrıca 2002 yılında gerek yerli gerekse yabancı yatırımcının önünün açılmasına yönelik düzenlemeler hız kazanacaktır. Yatırımın önündeki idari engellerin kaldırılmasına yönelik bir eylem planı hazırlanmıştır. Bu çerçevede, hazırlanan yeni yabancı sermaye kanunu meclise sunulmuştur. Yatırım teşviği alınması için gerekli belge sayısını azaltılmasına ilişkin mevzuat tamamlanmıştır. Ayrıca, Türk Patent Enstitüsü'nün etkinliğini artırmaya yönelik bir kanunun tasarısı hazırlanmıştır.

Yabancı sermayenin teşviği için alınan tüm bu önlemlere ilaveten, Türkiye ve yurtdışındaki iş dünyasının önemli temsilcilerinden oluşan bir Yatırım Konseyi'nin toplanması hedeflenmektedir. Bu Konsey, Türkiye'nin yatırım yapılıcak cazip bir ülke olmasının sağlanması konusunda tavsiyelerde bulunacak ve düzenli aralıklarla toplanacaktır. Bu konu Türkiye'deki yatırım ortamının tanıtılması açısından çok önemlidir. Ayrıca, yatırım ortamını etkileyen diğer yasal düzenlemeler gözden geçirilmektedir.

Diğer taraftan yolsuzlukla Mücadele ve iyi yönetişimin sağlanması için gerekli Eylem Planı da Bakanlar Kurulu'na sunulmuştur.

Bütün bu gelişmeler dikkate alındığında, kamu kesiminde ciddi bir yeneden yapılandırma sürecinin yaşandığı görülmektedir. Ancak hedefimiz sadece kamuda değil, özel kesimde de şeffaf bir sistemin ve iyi yönetişimin tesis edilmesidir. İyi yönetişim kavramıyla,

- Hissedar haklarının korunması,
- İcra İflas Hukukunda alacaklı haklarının korunması,
- Azınlık ve yabancı hissedarlar dahil tüm hisse sahiplerine eşit davranılması, haklarının çiğnenmesi durumunda tüm hisse sahiplerinin zararlarını etkin bir şekilde tazmin edebilmeleri,
- Hisse sahiplerinin haklarının kanunla tanınması ve şirket ile hissedarlar arasında etkin bir işbirliğinin sağlanması,
- Mali durum, performans, mülkiyet ve yönetim de dahil olmak üzere şirketle ilgili tüm konular hakkında zamanında ve doğru açıklamaların yapılması,
- Şirketlerin yönetim kurulu tarafından etkin denetiminin sağlanması ve yine bu kurulun şirket ve hisse sahiplerine hesap verilebilirliğinin temin edilmesi hedeflenmektedir.

Bu şekilde özel sektörün yönetim tarzının da bu çerçevede ele alınıp tartışılması sağlanabilecektir. Ancak bütün bu kapsamlı reformların hayata geçirilmesi çok ciddi uygulama sorunlarının üstesinden gelebilecek bir siyasi sahiplenmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle önümüzdeki dönemde yapısal reformların sürdürülmesi için gerekli hassasiyetin gösterilmesi çok büyük önem taşımaktadır.

D. Sosyal Dayanışmanın Güçlendirilmesi

Bütün bu yapıların yanı sıra uygulanmakta olan program sosyal unsurları ile bir bütün oluşturmaktadır. Bu amaca yönelik olarak alınmakta olan tedbirler nedeniyle sıkıntıya düşen kesimlere yönelik destek mekanizmaları geliştirilmektedir. Bu amaçla çeşitli projeler yürürlüğe konulmuş; eğitim, sağlık ve sosyal yardımlar için bütçeden sağlanan imkanlar artırılmıştır.

Ayrıca, önceden başlayan ve halen sürmekte olan Sosyal güvenlik reformu alanında 1999 Ağustos'unda çıkarılan yasa ile temel emeklilik ve işsizlik sigortası konularını kapsayan birinci aşama tamamlanma noktasına gelmiş; sağlık sisteminin, sosyal sigorta kuruluşlarının ve sosyal yardım sisteminin yeniden yapılandırılması ve bireysel emeklilik sisteminin uygulamaya konulması ana başlıklarını kapsayan ikinci aşamaya geçilmiştir.

VI. Sonuç

Sonuç olarak Türkiye'yi globalleşen dünya koşullarına hazırlamak ve Türkiye'nin Avrupa Birliği içindeki yerini alabilmesi için ekonomik olarak güçlü ve bağımsız hale getirecek daha iyi bir topluma ulaşmak en önemli amacımızdır. Bu amaç doğrultusunda doğru dürüst ve düzenli işleyen ve sistemi düzenleyen etkin devlet anlayışı ve doğru dürüst kurallara uygun çalışan ve üretken özel sektör sistemini kurmak esastir.